

Георгій Ложкін,
д. психол. н., професор,
Наталія Волянюк,
д. психол. н., професор,
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут»

ФАКТОРИ ДЕФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ НОРМ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

У статті охарактеризовано етимологію деформації системи норм безпеки особистості. Виявлені зовнішні та внутрішні чинники віктимізації дитини.

Heorhii Lozhkin,
Nataliia Volianiuuk

DEFORMATION FACTORS OF THE SYSTEM OF INDIVIDUAL SAFETY STANDARDS

The article deals with the origins of deformation of system of safety standards. External and internal factors of child's victimization are identified.

Вибір норми соціальної (у тому числі і безпечної) поведінки залежить від розвитку суспільства, яке насичує її конкретними ознаками і обирає певні конструкти для характеристики відхилень від неї в конкретному політико-правовому континуумі. Психологічний підхід до проблеми норм безпеки уможливило дійти висновку, що маючи системний характер і високу залежність від всіх об'єктивних умов життя людини в сучасному суспільстві, вони знаходять своє когнітивне та емоційне відображення в свідомості людини. Конкретні соціальні вимоги є відображенням психологічного стану суспільства, яке, в свою чергу, може бути описано за допомогою різних показників, зокрема, таких, як показники психічного здоров'я населення, статистика самогубств тощо.

До факторів, що мають безпосередній вплив на деформацію системи норм безпеки особистості, слід віднести:

- 1) політичні:
 - зміна геополітичного стану;
 - руйнування командно-адміністративної системи;
 - недостатній рівень політичної, правової і інформаційної культури в суспільстві;
- 2) соціально-економічні:
 - дезінтеграція попередньої соціальної структури;
 - труднощі перехідного періоду;
 - зниження життєвого рівня населення;
 - зростання безробіття,
 - майнова поляризація в суспільстві;
 - ескалація алкоголізму, наркоманії, проституції тощо.
- 3) соціально-психологічні:
 - неадекватна оцінка національних культурних та історичних традицій;
 - поява нових засобів впливу на свідомість;
 - деструктивна роль нетрадиційних конфесій;
 - послаблення важливих соціокультурних інститутів держави: наука, освіта, мистецтво;
 - поява великої кількості перших облич;
 - відсутність сформованості психологічного механізму захисту від маніпулятивного впливу в переважній більшості частини верств населення [1].

Природа впливів на деформацію системи норм безпеки особистості, може бути різною, втім, найбільш потужним є інформаційний, позаяк він спрямований на свідомість людини і має універсальний характер. На формування поведінки та діяльності дітей та підлітків значно посилюється негативний вплив засобів масової інформації та інших джерел позашкільної інформації, які пропагують насильство, секс, силові стосунки, жорстокість тощо. Сучасна дитина формує свої погляди на життя, переконання, ідеали на сумнівних зразках бойовиків і комп'ютерних ігор. Вплив інформаційної системи на суспільну та індивідуальну свідомість віддзеркалює ставлення суспільства і людини до теперішнього та майбутнього. Саме особистість та її психіка є найбільш вразливими до безпосереднього впливу інформаційних факторів, котрі, трансформуючись через її поведінку, дії (або не дії), мають дисфункційний вплив на соціальні суб'єкти різної структурної організації.

Безпека як стан або якість захищеності від реальних або потенційних загроз, фобій, невпевненості, депривацій та інших обмежень, відіграє важливу роль в нормативному перебігу процесу соціалізації особистості. На відміну від дорослих, у дітей порушення соціальних норм може відбуватися тому, що дитина

ще не засвоїла ці норми. Виникнення відхилень у поведінці неповнолітніх більшість дослідників пов'язують із негативними чинниками, які порушують перебіг процесу соціалізації. Серед них виокремлено наступні: незадоволення базових соціальних потреб; порушення в системі міжособистісних стосунків, впливів і взаємовпливів у сім'ї, класі, школі; неможливість дитини індивідуалізуватися, а потім інтегруватися в певному соціальному середовищі; неефективна організація педагогічного процесу у школі. Іншими словами, успішність адаптації дитини до соціуму залежить від рівня розвитку групи, до якої вона належить і в яку вона інтегрована. Об'єднання дітей і молодших підлітків виникають стихійно, характеризуються відсутністю організованої продуктивної діяльності. Спілкування у таких групах – джерело не тільки появи нових інтересів, але й становлення норм поведінки. Це пов'язане з тим, що серед однолітків виникають певні вимоги до дружніх відносин. Відсутність досвіду позитивних емоційних переживань у зв'язку з досягненням успіху у значущій для дитини діяльності також обертається серйозною проблемою, позаяк неможливість задовольнити потребу у персоналізації штовхає її на пошук зовнішніх, часто штучних способів зміни психічного стану або призводить до деформації системи норм безпеки.

Грунтовний аналіз принципово нового статусу сучасного підлітка, зумовленого потребою зростаючого суб'єкта ствердити себе у навколишньому світі, дозволив Д. Фельдштейну [2] встановити й змістовно охарактеризувати три стадії процесу його розвитку, а саме: «локально-примхливу», «правознавчу» та «стверджувально-дійову». Для першої стадії характерним є прагнення дитини до самостійності, що виявляється у потребі визнання її можливостей з боку дорослих. Саме через це ця стадія була позначена автором як локально-примхлива, позаяк у ній переважають ситуативно зумовлені емоції. Емоційно забарвлені прагнення до самостійності виявляються у неповнолітніх по-різному, що проявляється, зокрема, у їхніх мотиваційних структурах. Характерно, що 10–11-річні діти неоднаково намагаються одержати визнання самого факту їхнього дорослішання, що розкривається у бажанні відстояти своє право бути «як дорослі», домогтися визнання своєї дорослості (наприклад, «Я можу йти на вулицю в тому пальто, у якому хочу»). У других – прагнення до визнання дорослості помічається у намаганні отримати визнання їхніх нових можливостей; у третіх – брати участь у різноманітних справах разом із дорослими. Друга стадія була умовно позначена як «правознавча». 12–13-річний підліток вже не задовольняється своєю участю в певних справах чи рішеннях. У них з'являється потреба в суспільному визнанні, відбувається освоєння не тільки своїх обов'язків, але й, передовсім, прав у родині, суспільстві («Я теж маю право...»), формується прагнення до дорослості не на рівні «Я хочу», а на рівні «Я можу» й «Я повинен». На третій, «стверджувально-дійовій» стадії, у 14–15-річного підлітка розвивається готовність до життя в дорослому світі, що породжує прагнення застосовувати свої можливості, виявляти себе, що веде до загострення потреби в самовизначенні, самореалізації. Виникає новий, більш високий рівень усвідомлення своєї приналежності до суспільства, розуміння виконання серйозної соціальної ролі. Отже, вивчення особливостей розвитку на підлітковому етапі на підставі зміни одного з показників їхнього прагнення – потреби в самостійності, самоствердженні, дає можливість не тільки вийти за межі формальної вікової констатації (молодші, середні і старші підлітки), але й розкрити складну динаміку їхнього розвитку.

Розглядаючи дану проблему, можна назвати дві основні психологічні (внутрішні) причини деформації системи норм безпеки: незадоволеність просоціальних потреб, які створюють внутрішній конфлікт особистості та призводять до формування аномальних потреб, та наявність асоціальних особистісних диспозицій (мотиваторів), які впливають на вибір асоціальних засобів і шляхів задоволення потреб або звільнення від них.

Поведінка, що відхиляється від норм безпеки, часто виступає наслідком педагогічної занедбаності дітей. Таку занедбаність у психології визначають як довготривалий, несприятливий для розвитку особистості стан дитини, що є наслідком недостатності або суперечливості впливів мікросередовища, які ускладнюються внутрішніми індивідуальними умовами розвитку самої дитини. Для педагогічно занедбаних дітей характерними ознаками є соціальна незрілість, бідність духовних запитів та інтелектуальних інтересів, відсутність або недорозвиненість моральних потреб і установок.

Узагальнення результатів дослідження дозволило зробити низку **висновків**: з'ясування етимології деформації системи норм безпеки особистості дало змогу виявити зовнішні та внутрішні чинники, які найбільш впливають на віктимізацію дитини. Врахування динамізму психічного розвитку дитини та відомі на сьогодні підходи і класифікації типів поведінкових відхилень, сприятиме визначенню головних напрямів загальної та індивідуальної віктимологічної профілактики поведінки неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ложкин Г. Информационно-психологическая безопасность личности / Г. Ложкин // Безопасность жизнедеятельности. – 2004. – № 1. – С. 23 – 25.
2. Фельдштейн Д. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Д. Фельдштейн. – М.: Международная пед. академия, 1995. – 367 с.